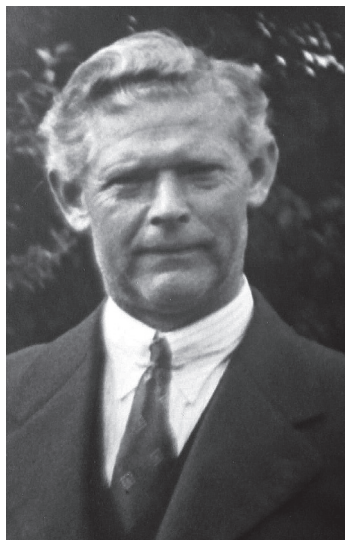

Verslag van het einde van de oorlog

Willem Smits, met een inleiding door Dick Beltman

Willem Smits woonde met zijn gezin aan de Barchemseweg 16 in Lochem. Vanaf 30 maart 1945 beschreef hij dagelijks de enerverende gebeurtenissen rond de bevrijding van Lochem en omgeving. Het verslag beslaat de periode 30 maart tot en met 12 april 1945.

Willem was onderwijzer aan de toenmalige MULO aan de Barchemseweg. Zijn leerlingen duiden hem aan met de bijnaam "Smitje". Hij was getrouwd met Elisabeth Punt, die vermoedelijk kleuteronderwijzeres was en les gaf in "nuttige handwerken". Het echtpaar had een dochter, Ina, die wat intellectuele achterstand had, en een zoon, Gerardus (Erie), die later is gepromoveerd in de wis- en natuurkunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Gerard was gehuwd met Marie Christina Kwappert, in de oorlog wonend in onder meer Zaandam. De titel van het proefschrift luidde *Aneurinemetabolisme en aneurinedeficientie – Een onderzoek naar het voorkomen en de vorming van aneurinepyrophosphaat in bloedlichaampjes*.

Willem Smits was politiek links georiënteerd en communist.

De kleinzoon van Willem Smits, Willem Gerardus Smits (Wim) heeft het met potlood geschreven verslag van 14 dagen aan het eind van de oorlog uitgewerkt en er een digitaal bestand van gemaakt. Hij heeft mij dat gegeven en gevraagd datgene ermee te doen wat mij goeddunkt. Mijn achterneef Wim is al geruime tijd geleden in Amsterdam overleden.

Enkele toelichtingen bij het verslag:

- * Ina/lentje = de dochter van Willem en Elisabeth
- * Moeder = de echtgenote van Willem Smits
- * Hofstee = de echtgenoot van de hulp in de huishouding, genoemd als "vrouw Hofstee"
- * Ds. Van Iterson = mogelijke buurman
- * René Postel = woonde vooraan de Barchemseweg / hoek Nieuwstad
- * Huis van Struk = waarschijnlijk het huis van de familie Streek (Borneo)
- * Fam. Haanstra = kennissen, ook werkzaam in het onderwijs
- * Moeder en vader Kwappert = ouders van schoondochter Marie
- * Namen genoemd onder 1 april: kan ik niet herleiden
- * 2 april: Olthof = burens / aannemer / eigenaar van het huis waarin de familie Smits woonde
- * Tante Aaltje = de zus van moeder Kwappert
- * Boks s.r. = het verhaal is in Lochem bekend (begraven op de Nieuwe Begraafplaats)
- * Schutte en Tiesink = melk (mij niet bekend)
- * 4 april: Hurenkamp = collega van Willem Smits; de andere namen kan ik niet herleiden
- * Twentse Waarheid = legaal nummer van "De Waarheid", gelieerd aan de CPN
- * 7 april: ik kan de genoemde namen niet herleiden
- * Bijna aan het eind wordt Van Dam als slachtoffer genoemd: verhaal is bekend

Verslag van W. Smits,
wonend op Barchemseweg 16,
over de periode 30 maart-12 april 1945.

Vrijdag 30 Mrt. 's Midd. met Ina hout gesprokkeld a/d Veengoot.

Al enige dagen hangt er wat i/d lucht. Hoe zal het Front Wezel-Emmerik zich uitbreiden; naar 't O, ook naar 't N.O. en door de Achterhoek? Geruchten, later berichten, dat Dinxperlo gevallen is, ook Aalten en Winterswijk. Geruchten dat de D. oprukken in drie richtingen Doesburg, Zutfen, Enschede.

Zat. 31 Mrt Ina haalt eten i/d noodkeuken.

's Morgens verwijderd art.vuur. Geruchten dat de D. tussen Ruurlo en Barchem zitten. Om \pm 1 uur wordt omgeroepen dat niemand na half 2 meer op straat mag. Gauw nog twee broden gehaald.

Noodkeuken zal Zond. en Mnd. gesloten zijn.

's Avonds en 's nachts schijnen grote zoeklichten over Lochem richting Z-N. 't Is net een sneeuwlandschap buiten, zo'n bijzondere verlichting. 's Morgens heeft Hofstee ons witte konijn geslacht.

Zond. 1 Apr. 's Morgens het gesprokkelde hout gehakt en gezaagd. Er is al heel wat rumoer i/d lucht.

Het art.vuur komt naderbij. Tegen etenstijd wordt het even zo erg, dat we haast niet rustig aan tafel durven gaan. De Tommies moeten Barchem al gepasseerd zijn. We treffen maatregelen om de nacht i/d kelder door te brengen. Er was omgeroepen, dat we 's morgens niet op straat mochten. 's Middags zou gelegenheid gegeven worden om inkopen te doen. Daar is door het zo dicht bij schieten niets van gekomen. Toen het om een uur of vijf een poosje kalmer werd, gingen we 's een praatje maken i/d buurt. Ds. v. Iterson en zijn vrouw kwamen ook nog even om de deur kijken. We waren het er over eens dat er voor Maandagmorgen vroeg wel niet veel meer gebeuren zou. In de avond echter hevig geschutvuur. De nacht zijn we gedeeltelijk i/d kelder, ged. i/d kamer die door zijn warmte toch nog behaaglijker is. Telkens als het 1/2 uur stil is, denken we, dat het zo zal blijven. \pm Middernacht begint een hevig kanongebulder en horen we ontploffende granaten dicht i/d buurt. Opeens hevig gerinkel van vallend glas, echter a/d achterkant v/h huis. In de kelder voelen we ons vrij veilig. Als na \pm 3 kwartier het schieten ophoudt, waag ik het een 1/2 uur later eens te gaan kijken naar de ravage. In de serre zijn de glazen deuren opengevaaid. De beide ruiten opzij v/d deuren zijn in gruzelementen, eveneens 3 v/d 4 bovenruiten. De gordijnen zijn doornat en zwiepen door de kapotte ruiten. Het regent en stormt. Ik haal de gordijnen af, daarbij trappend in glas, en doe de deuren weer dicht.

In de keuken zijn de beide verduisteringspapieren er af geslingerd en beide bovenruiten stuk. Verder geen schade, voorzover ik kan nagaan. De rest v/d nacht blijven we i/d kelder. Al spoedig hoor ik, 't moet, dunkt me, op de verkeersweg zijn, gerij van auto's. 'k Zeg tegen Moeder en lentje: dat kunnen niet anders dan Eng. auto's zijn. Ik kijk al 's even buiten de deur, maar kan geen nadere opheldering krijgen. Wij besluiten om de rest v/d nacht naar de slaapkamer te gaan en slapen daar nog een paar uur tamelijk gerust. Tegen half 6 wordt er hevig gebeld, drie-, viermaal. Ik naar beneden. René Postel staat voor de deur en komt triomfantelijk vertellen dat de Tommies er zijn. Wij kleden ons allen inderhaast aan. Op 't Nieuwstadsplein horen we al wat drukte.

's Morgens al vroeg begonnen velen hout mee naar huis te nemen dat door de gravers bij de werkzaamheden gebruikt zou worden. Ook drongen er de huizen binnen, waar D. gezeten hadden en namen van alles mee: 7 paar laarzen enz. Dat werd spoedig door de ordedienst verboden.

In de buurt gaan de deuren ook open. We feliciteren elkaar met de voorlopig gelukkige afloop. Er zijn geen ongelukken gebeurd voorzover we kunnen nagaan, alleen glasschade. 't Wordt drukker op het Nieuwstadsplein. Er komen Eng. auto's en motorfietsen door. Ze

stoppen op het plein, nemen 't huis van Struk (dat al door de Moffen gevorderd was) in beslag. Er worden sigaretten door de wachtende Tommies a/d omstanders uitgedeeld, kinderen krijgen soms een stukje chocola. Gejuich als er meer gerij langskomt. De collega's komen i/d loop v/d dag 's informeren, hoe 't gegaan is. Bij allen geen doden en geen gewonden. De Haanstra's hebben een heel angstige nacht gehad; 't huis doorzeefd van kogels terwijl ze i/d kelder zaten. In heel Lochem blijken geen doden en ernstig gewonden te zijn: enkelen hebben een schot of scherf door arm of been. Moeder + Vader Kwappert waren ook al vroeg komen lopen. Ook bij hun alles goed: hadden 's morgens om ± 4 uur al Tommies i/d tuin. Er zijn enkele huizen afgebrand: 2 boerderijen in Langen (n.l. die van Van Binsbergen en Bokhorst) de dubb. woning waar men. Postel woont en het huis waar vroeger Beekhof woonde. In de Langense Enk is nogal gevochten. De D. zijn over 't Twentekanaal teruggedrongen en hebben de bruggen daarover opgeblazen. Enkele vlaggen worden uitgestoken, velen hebben een roodwitblauw of oranje strikje op. Anderen vinden het daarvoor nog te vroeg: er kan nog van alles gebeuren. 's Middags en 's Avonds wordt er nog telkens geschoten.
We gaan weer in de kelder slapen.

Maandag 2 Apr. We hebben vrij goed geslapen, hoewel de nacht vrij rumoerig geweest is.

Er zijn verscheidene N.S.B.ers opgehaald door de voormalige ondergrondse beweging. Enkele hebben tijdig de vlucht kunnen nemen. De meiden, die met Moffen gelopen hebben worden eveneens opgehaald. De eersten worden i/d toren opgesloten. Als i/d loop v/d dag op de toren geschoten wordt door D. van over 't kanaal, zodat er hele stukken steen naar beneden vallen, worden de gevangenen naar veiliger plaats overgebracht en later vrijgelaten. De volgende morgen moeten ze zich, op straffe v/d kogel, weer melden. Er wordt uit sommige huizen ook nog geschoten op Tommies en voorbijgangers. De ondergrondse is bezig deze haarden van verzet op te ruimen. 's Middags ± half 5 horen we onverwachts de granaten over onze huizen vliegen: een felle ontploffing vlak bij ons zegt, dat in ons huis of hiernaast een ontploft is. We vluchten hals over kop i/d kelder, onderwijl vallend puin boven ons horende en een stofwolk vlak voor ons kelderraampje ziende. Als ik even later 's ga kijken, blijkt 't achter ons huis een hele ravage te zijn: kapotte dakpannen, lood v/d goot, stukken hout enz. 't Blijkt van Olthoff z'n huis te zijn: een groot gat boven i/h huis en heel wat van de zolder en de 1e verdieping kapot. Tante Greta en Jan waren samen i/d keuken en hebben gelukkig geen letsel bekomen. In ons huis blijkt op de studeerkamer wat puin te liggen en op zolder eveneens. Verder geen schaden. Verder op de avond voortdurend schieten door de Tommies.

Velen vrezen, en er gaan wilde geruchten, dat de D. een felle kanonnade op Lochem zullen openen. Gevolg: grote uittocht naar Barchem e.o. Ook Vader + Moeder Kwappert en tante Aaltje en gezin. Er is geen water: de Moffen hebben 't pompstation vernield.

Dinsd. 3 Apr. Vrij goed geslapen. De nacht is onverwacht rustig verlopen, behalve dan af en toe hevig schieten door de Tommies. De Exelse brug is nog niet hersteld en de D. handhaven zich achter 't kanaal. De Goorse weg is nog erg onveilig door de kogels van achter 't kanaal. Boks Sr, die gistermorgen met zijn vrouw naar de Exelse brug was gaan kijken, is door een D. kogel gedood.

Bij Schutte melk gehaald, met enkele Tommies gesproken. Bij terugkomst floten D. granaten over me heen. 't Was af en toe niet ongevaarlijk.

Er zijn nog huizen waaruit geschoten wordt. Ook de toren is nog niet gezuiverd. Geen uittocht meer naar Barchem. De noodkeuken staat nog stop. Proclamatie, ondertekend door burg. Van Luttermvelt. Een aanplakbiljet van N.V.H. (Ned. Volksherstel). Wij maken bowl voor lentje's verjaardag.

Woensdag 4 Apr. lentje is jarig. De burens komen feliciteren, de Haanstra's, Joke en Benneke Hurenkamp, Rity v/d Hert, tante Tonia met Willy. Vrouw Hofstee bracht nog een worst mee.

De noodkeuken staat nog stop. Nog geschiet uit de toren. Besloten de toren van buiten te beschieten. Eerst met mitrailleurs, daarna zelfs met kanonnen. Ik kan bij Topzand boven voor dakvenster door verrekijker de stukken er af zien vliegen.

Kelder weer ontruimd als slaapvertrek. Hoewel er nog hevig geschoten wordt af en toe, is 't allemaal "out" en niet "in" zoals een Canadees zei. In Lochem zijn niet veel Engelsen geweest, 't zijn meest Canadezen. Melk gehaald bij Smallegoor.

Een reuze sterke rupsbandauto, een speciale versperringsopruimer, heeft de betonnen versperring bij Ds. v. Iterson omgetrokken en lekkertjes i/d tankgracht ernaast geschoven.

Dond. 5 Apr. Lekker geslapen, hoewel het Eng. geschutvuur hevig was en je soms lag te schudden in bed.

1e Bulletin van N.V.H. verschenen. De Loch. Ct. mag niet meer verschijnen als behorende tot de collaborateurs. Er zijn nu 2 Eng. bruggehoofden over 't kanaal: bij Almen en bij Goor. Enschede en Hengelo ook in Eng. handen. Laren schijnt nog niet vrij te zijn. Zutfen wel, wordt gezegd. Warnsveld moet erg geleden hebben, in Zutfen is erg gevochten. Wat is Lochem er dan toch goed afgekomen! Van Harfsen is niet veel meer over, zegt men. Achter de Dollehoed stijgen v/e klein vliegveldje al Eng. jagers op. lentje en ik halen hout tegenover de Luchte. Daar zijn heel wat dikke takken v/d bomen geschoten en boompjes middendoor gebroken.

Er staan op de Barch. weg en ook elders een groot aantal amphibietanks; deze staan op onderstellen, voorzien van wielen met rubberbanden.

Melk gehaald bij Schutte en Tiesink. De staf, die eergisteren nog zetelde i/h huis van Schutte, was nu naar Almen overgeplaatst.

Af en toe nog hevig schieten v/d Eng.

lentje en ik hebben water gehaald uit de pomp i/d M.U.L.O.school. We hadden de vorige dagen nog van wat we veiligheidshalve Zondag hadden gepompt.

Vrijd. 6 Apr. Vanmorgen hout gehakt en gezaagd, dat we gisteren hebben gehaald. Weer water gehaald uit de M.U.L.O.school. Deze was door de D. als Lazaret gebruikt en ziet er nog vrij behoorlijk uit: de andere scholen moeten ergerlijk toegetakeld zijn. Verschillende pompen zijn er geslagen in Lochem, o.a. bij buurman Bruins. Deze levert echter nog erg bruin water. Vandaag voor 't eerst weer eten gehaald a/d noodkeuken. Het schieten uit de toren heeft opgehouden. Er zouden 7 personen (Moffen) uitgehaald zijn.

Laren is bevrijd, zegt men. Bij de Exelse brug kan men nu in elk geval veilig komen. Hurenkamp en ik hebben afgesproken morgenochtend te proberen in Laren te komen. 't Schieten heeft vandaag geheel opgehouden. Mini Olthoff berichtte uit het Sanatorium te Almen, dat ze 4 dagen en nachten samen met de patiënten i/d kelders heeft gezeten en vreselijke ogenblikken heeft doorleefd.

Gerda Olthoff komt vragen of ik voor 10 cnt een krantje wil kopen, waarvan zij 3 ex. heeft en dat heet de "Twentse Waarheid, Volksdagblad voor bevrijd Nederland." Het blaadje blijkt al jaren illegaal verschenen te zijn en dit is het eerste legale nr. Er bij ingesloten is een manifest van "De Waarheid", Volksdagblad voor Nederland, officiële orgaan v/d Comm. Partij Nederland en een manifest van het Voorlopig Comité voor de Eenheidsvakbeweging.

Zaterdag 7 Apr. De nacht is rustig geweest met alleen schieten i/d verte. lentje en ik halen eerst water a/d M.U.L.O.school. Hurenkamp en ik proberen per fiets Laren te bereiken. De Exelse brug ligt i/h kanaal en er naast is de noodbrug al weer opgeruimd. We fietsen terug naar Lochem, slaan de Koedijk in, over een dammetje naast het opgeblazen bruggetje over de Veen-goot, naar de Boevinkbrug over de Berkel, verder naar de Grootdochterse brug over 't kanaal. Deze is ook ingestort. Even terug langs 't kanaal. Daar kunnen we misschien overgezet worden. De man mag geen nieuwsgierigen overzetten, zegt hij. Wij vinden het dan wel wat gewaagd, fietsen langs 't kanaal verder naar de Exelse brug terug. Waar we nu doorgefietst zijn is nogal hard gevochten: vrij wat afgebrande boerderijen getuigen er

van. Toch weer door Lochem naar het overslagbedrijf waar een pontonbrug moet liggen, horen we onderweg. Inderdaad. Door Ampsen, waar we bij de Reube(?) ons persoonsbewijs moeten tonen, langs Exeltol naar Laren. Onderweg veel afgebrande huizen. Boven Zutfen zien we nog grote rookwolken opstijgen. Het is nog niet zeker, of het al bevrijd is. Laren biedt een troosteloze aanblik. Van de Pastorie is niets meer over dan wat puin, de Herv. Kerk is geheel vernield, van café Reurslag staan alleen nog een paar muren, de O.L. school geheel uitgebrand, enz. Bij Flenstra stappen we even af. We vernemen dat zijn huis niet veel geleden heeft; dat er 4 dagen hard gevochten is met wisselend succes. Donderdag 5 Apr. zijn de Moffen voorgoed verdreven. Onder de burgerij is gelukkig maar 1 dode te betreuren. Bij Rood een kopje koffie gedronken. Ook daar alles intact. Ik fiets even verder door naar Koeleman. Allen zijn ongedeerd en 't huis is onbeschadigd. Langs dezelfde weg fietsen we weer naar huis. Vanmiddag naar Smallegoor op Goorman (in Zwiep) gefietst om te zeggen, dat bij Koeleman alles goed is.

De burgerij is opgeroepen om 4 uur op de Markt samen te komen, waar de leider van de ondergrondse beweging de burgerij zal toespreken.

De boeken, die ik een paar jaar geleden in een paar kistjes in de tuin begroef, bleken helaas min of meer vergaan te zijn. Ontzettend jammer. Krijg ik boeken als De Stille Don, Staat en Revolutie (door Lenin) wel ooit terug? Een brief ontvangen van Erie en Marie, gedateerd 23 Mrt. Alles was toen goed in Zaandam.

Op 10 Mei 1940 meenden we, dat de D. met onuitputtelijk materieel ons land overstroomden. Wat de geallieerden nu laten zien, stelt alles in de schaduw.

De gevangen genomen N.S.B.'ers worden overdag aan het werk gezet onder toezicht v/d ordedienst of zien in de schouwburg als gevangenen. Ze zullen later wel berecht worden door de geallieerde overheid.

Zondag 8 t/m Donderdag 12 April. Zutfen en Deventer zijn nu ook bevrijd. Deventer Dinsdag j.l. Er is nog geen kans in D. te komen. Wij mogen zelfs niet meer over de kanaalnoodbrug. Bovendien mag je niet meer dan 6 km buiten de gemeente. Deventer heeft niet bijzonder veel geleden, volgens de off. berichten. Zutfen daarentegen is deernisgevend. Sinds gisteren zijn de Canadezen de IJssel over tussen Dev. en Zutfen en zijn de aanval op midden Ned. begonnen. In 't N. naderen ze Groningen en de Dollard, zodat de Moffen in Ned. opgesloten zitten. Hoe zou het in Zaandam zijn?

De bevolking wordt opgeroepen om mededeling te doen omtrent personen, die met de N.S.B. of z'n mantelorg. hebben geheuld. Morgen zullen er een 12-tal voor een jury moeten verschijnen. De (il)legale beweging liet gisteren een bevel tot huisarrest verschijnen voor N.S.B.-ers enz. Vandaag is er een biljet aangeplakt met: "Arbeid adelt" "Ieder moet z'n plaats hebben naar prestatie. Ned. blijft democratisch."

De "Twentse Waarheid" wordt hier druk gekocht. Het is eigenlijk de enige "krant", die nu verschijnt. Hij wordt in Enschede gedrukt en per motorfiets hier gebracht. Maar er hapert uiteraard nog wel 's wat en zo zien we 'm niet alle dagen. In overleg met de C.P.N.'ers van voor de oorlog heb ik de administratie van de krant hier op me genomen.

De Moffen hebben kans gezien in Enschede ± 12, in Zutfen 20 personen neer te paffen net vóór ze uit deze steden moesten terugtrekken. Uit Lochem is Van Dam op die manier het slachtoffer geworden.

In D. dringen de geall. steeds dieper door. Vandaag werd Maagdenburg bereikt, Bremen reeds voorbij getrokken, voorbij Erfurt een wig i/d richting Leipzig gedreven. Wenen kan ieder ogenblik vallen.

Hier eindigt dit met potlood geschreven verslag van 14 dagen a/h einde van de oorlog, van W. Smits, onderwijzer te Lochem.